

KẾT CẤU MẢNH VỠ TRONG TIỂU THUYẾT CỦA JOHN MAXWELL COETZEE

Bùi Điền Nguyên

Khoa Ngữ văn, Trường Đại học Sư phạm Thành phố Hồ Chí Minh, Việt Nam

Email: bdnnguyen27@gmail.com

Lịch sử bài báo

Ngày nhận: 13/10/2023; Ngày nhận chỉnh sửa: 07/12/2023; Ngày duyệt đăng: 18/12/2023

Tóm tắt

John Maxwell Coetzee là nhà văn lớn của văn chương đương đại thế giới. Năm 2003, ông vinh dự nhận giải Nobel Văn học. Tiểu thuyết của Coetzee gợi mở nhiều vỉa tầng giá trị có ý nghĩa cho nghiên cứu, học thuật. Một trong những đặc điểm nổi bật trong tiểu thuyết của Coetzee là kỹ thuật xây dựng kết cấu - kết cấu mảnh vỡ. Bài nghiên cứu này tập trung khai thác kết cấu mảnh vỡ trong tiểu thuyết của Coetzee ở một số kiểu loại kết cấu: mảnh đoạn, trò chơi Rubik, đan bện, vặn xoắn văn bản. Từ đó, góp phần khai thác, lí giải những vỉa tầng nội dung bên trong tác phẩm và thấy được khả năng bậc thầy của Coetzee trong cách kể chuyện.

Từ khóa: *Đan bện, John Maxwell Coetzee, kết cấu mảnh vỡ, mảnh đoạn, trò chơi Rubik, vặn xoắn.*

FRAGMENTARY STRUCTURES IN THE NOVELS BY JOHN MAXWELL COETZEE

Bui Dien Nguyen

Linguistics and Literature Department,

Ho Chi Minh City University of Education, Vietnam

Email: bdnnguyen27@gmail.com

Article history

Received: 13/10/2023; Received in revised form: 07/12/2023; Accepted: 18/12/2023

Abstract

John Maxwell Coetzee is a great writer of contemporary world literature. In 2003, he was honored to receive the Nobel Prize in Literature. His novels suggest many layers of meaningful value for research and scholarship. One of these outstanding features is the structural construction technique - fragmentary structure. This research focuses on exploiting the structure of fragments in Coetzee's novel in a number of structural types: fragments, Rubik's games, weaving, and twisting the text. From there, it contributes to exploiting and explaining content layers and unveiling Coetzee's outstanding ability in storytelling.

Keywords: *Braid, crooked, John Maxwell Coetzee, fragment texture, paragraph fragment, Rubik's games.*

DOI: <https://doi.org/10.52714/dthu.13.6.2024.1276>

Trích dẫn: Bùi, Đ. N. (2024). Kết cấu mảnh vỡ trong tiểu thuyết của John Maxwell Coetzee. *Tạp chí Khoa học Đại học Đồng Tháp*, 13(6), 80-87. <https://doi.org/10.52714/dthu.13.6.2024.1276>.

Copyright © 2024 The author(s). This work is licensed under a CC BY-NC 4.0 License.

1. Đặt vấn đề

Nam Phi là “con rồng” của châu Phi, là đất nước được xem như một cầu nối quan trọng của thế giới với các quốc gia khác ở châu Phi. Trong quá khứ, Nam Phi phải đối mặt với nhiều sự kiện lịch sử đau thương, điển hình chế độ phân biệt chủng tộc - Apartheid. Apartheid trở thành nỗi ám ảnh tột cùng trong tiềm thức nhân dân châu Phi nói chung và Nam Phi nói riêng, bởi những hậu quả của nó gây ra hết sức to lớn, khiến cho con người phải đắm chìm trong đêm trường nô lệ hơn nửa thế kỷ. Với tâm hồn nhạy cảm và ngòi bút độc đáo, J.M. Coetzee đã nắm bắt hơi thở của thời đại và truyền tải vào những trang viết của mình. Nhà văn phơi bày trần trụi những xung đột chủng tộc, chính trị nhức nhối trong thời kỳ Apartheid và hậu Apartheid tại Nam Phi. Thông qua những sáng tác của mình, J.M. Coetzee đặt ra những hoài nghi về số phận con người, xã hội Nam Phi trong thời kỳ ngự trị và hậu Apartheid.

Nghiên cứu tiểu thuyết của J.M. Coetzee từ phương diện kết cấu mảnh vỡ có ý nghĩa quan trọng trong việc thấy được sự độc đáo của J.M. Coetzee trong cách thức kể chuyện vận dụng yếu tố mảnh vỡ, đồng thời làm rõ những đóng góp của ông trong việc phản ánh, tố cáo chế độ phân biệt chủng tộc ở Nam Phi và số phận của con người trong bối cảnh hậu hiện đại. Trong khuôn khổ của bài nghiên cứu, chúng tôi không tham vọng khai thác tiểu thuyết của J.M. Coetzee ở hầu hết tất cả các kiểu loại kết cấu mà chỉ tập trung vào nghiên cứu kết cấu mảnh vỡ ở các kiểu loại sau: *mảnh đoạn, trò chơi Rubik, đan bện, vận xoắn văn bản*.

2. Nội dung

2.1. Khái niệm kết cấu mảnh vỡ

Kết cấu là cách thức tổ chức, bố trí các yếu tố bên trong lẫn bên ngoài của một sáng tác nghệ thuật. Kết cấu là sản phẩm trong quá trình tư duy sáng tạo của nhà văn. Nhà văn lựa chọn kết cấu luôn hướng đến mục tiêu là nâng cao tính biểu hiện của chủ đề, nội dung, tăng sức tác động của nghệ thuật và truyền tải tư tưởng của tác phẩm. Tùy theo dụng ý nghệ thuật mà nhà văn lựa chọn kết cấu sao cho phù hợp để trần thuật, thể hiện rõ đặc trưng thể loại. Chính vì lẽ đó, kết cấu tuy là yếu tố hình thức nhưng góp phần rất lớn trong việc thể hiện chủ đề, nội dung tác phẩm và tư tưởng của nhà văn. Bàn về kết cấu, trong *Từ điển thuật ngữ văn học*, Lê & cs. (2006) đã nêu lên khái

niệm và chức năng của kết cấu: “Kết cấu là toàn bộ tổ chức phức tạp và sinh động của tác phẩm [...]. Kết cấu là phương tiện cơ bản và tất yếu của khái quát nghệ thuật. Kết cấu đảm nhiệm các chức năng rất đa dạng: Bộc lộ tốt chủ đề và tư tưởng của tác phẩm; triển khai, trình bày hấp dẫn của cốt truyện; cấu trúc hợp lý hệ thống tính cách; tổ chức điểm nhìn trần thuật của tác giả; tạo ra tính toàn vẹn của tác phẩm như là một hiện tượng thẩm mỹ”.

Trong văn học hậu hiện đại, các nhà văn quan niệm thế giới hiện thực tồn tại phân mảnh, phi tâm điểm, hỗn độn và đa chiều kích nên trong quá trình sáng tác đã xây dựng kết cấu theo nhiều kiểu hướng mới lạ so với văn học truyền thống trước kia. Khác với văn học truyền thống là theo trình tự trước sau và tương đối ổn định, kết cấu trong các sáng tác hậu hiện đại đề cao: “Tính bất định, tính đứt đoạn, tính phân mảnh và xem sự lắp ghép ngẫu nhiên, sự kết hợp lỏng lẻo giữa các thành tố trong tác phẩm như những thủ pháp nghệ thuật đặc dụng” (Trần, 2018). Kết cấu theo kiểu truyền thống bị phân rã, thay vào đó là lối kết cấu mới với nhiều cách thể hiện linh hoạt, đa dạng và phong phú - kết cấu mảnh vỡ. Từ đây, không ngoại lệ, kết cấu giống như những phương diện khác (không - thời gian, nhân vật,...) bị mảnh vỡ xâm nhập và trở thành “phương thức nghệ thuật đặc dụng của các tiểu thuyết gia hậu hiện đại” (Mikhail, 2003, tr. 54).

Bàn về kết cấu mang tính chất mảnh vỡ trong tác phẩm văn học, B. Lewis đưa ra quan điểm: “Nghiên sát thành từng viên nhỏ của biển cô và hoàn cảnh, nhân vật bị phân tán thành một bó những khát vọng nhức nhối, những ghép nối chiều sâu được thể hiện qua các tiểu đoạn đứt khúc, ghép quá khứ với hiện tại, tâm cảnh với ngoại cảnh, lịch sử và phi lịch sử” (Đặng, 2001). Trần (2018) nhận thấy kết cấu mảnh vỡ là “kiểu kết cấu mang hơi hướng của tư duy hội họa tập thể” và được tạo nên “từ những sự kiện riêng lẻ, những mảnh hiện thực đời sống có tính độc lập, tồn tại bên cạnh nhau nhưng cùng hướng về một chủ thể nhất định”.

Việc xây dựng kết cấu mảnh vỡ trong các sáng tác là hành động có chủ đích của nhà văn. Với mục đích muốn gợi ra một thế giới phân mảnh, phiến đoạn để tái hiện chân thật cuộc sống con người và gợi mở nhiều chiều hướng chiêm nghiệm khác nhau cho độc giả để khai thác sâu hơn về các vỉa tầng nội dung của tác phẩm, trong tiểu thuyết của J.M. Coetzee, nhà

văn không ngừng xây dựng tác phẩm của mình theo nhiều kiểu kết cấu mới như tuyến tính, vòng tròn, mê lộ, mở, mảnh đoạn, trò chơi, đan bện và vụn xoắn văn bản,... Trong quá trình sáng tác, J.M. Coetzee sử dụng đan xen nhiều kiểu kết cấu trong tác phẩm. Để làm rõ tính chất và biểu hiện của mảnh vỡ trong tiểu thuyết của J.M. Coetzee, người viết không khai thác tất cả các kiểu loại kết cấu mà chỉ khai thác ở các kiểu loại sau: kết cấu mảnh đoạn, trò chơi Rubik và kết cấu đan bện, vụn xoắn văn bản.

2.2. Kết cấu mảnh đoạn, trò chơi Rubik

Quan niệm thế giới tồn tại trong sự hỗn độn, phi tâm, các nhà văn hậu hiện đại xem công việc viết tiểu thuyết như là sự vận hành của một trò chơi: “Trong văn học hậu hiện đại, bất tín nhận thức thể hiện ở quan niệm “tính trò chơi” của văn học. Thay cho cái nghiêm túc, chính thống vốn được đề cao trong văn học ở các thời kì trước, cái phi chính thống, trò đùa... dịch dần vào vị trí trung tâm, làm nên bản chất của văn chương hậu hiện đại. Chức năng trò chơi của văn học được chú trọng” (Thái, 2021). Chính vì thế, trong quá trình sáng tác, để phá vỡ tính thống nhất của đại tự sự trong văn học truyền thống, các nhà văn hậu hiện đại có khuynh hướng lựa chọn kiểu kết cấu mang tính mảnh đoạn, trò chơi. Từ đây, các tiểu thuyết gia hậu hiện đại xem và sử dụng kết cấu mảnh đoạn, trò chơi là một trong những phương thức nghệ thuật tiêu biểu trong việc phản ánh hiện thực hỗn độn và bất tín nhận thức của con người. Hiện thực cuộc sống được phản quang, tái thiết từ nhiều mảnh vỡ, còn thể mẫu thống nhất của văn bản được tạo thành bởi muôn vàn màu sắc của nhiều mảnh ghép. Các mảnh ghép mỗi khi xuất hiện đều được nhà văn xoay chuyển, xáo trộn vị trí. Từ đây, kiểu kết cấu này dễ gây cho người đọc liên tưởng đến trò chơi Rubik, muốn nắm bắt và hiểu các vỉa tầng nội dung trong tác phẩm, độc giả phải tự xoay khối vuông ngẫu nhiên ấy để tạo nên những mảng màu đồng dạng.

Với chủ trương phi trung tâm hóa cái được miêu tả, trong quá trình sáng tác, J.M. Coetzee thường xây dựng tác phẩm theo khuynh hướng kết cấu mảnh đoạn, trò chơi. Trong tiểu thuyết của J.M. Coetzee, tính mảnh đoạn được nhà văn thể hiện qua việc: sắp xếp các phần, các chương và sự kiện, biến cố trong cuộc đời của mỗi nhân vật; phân chia tác phẩm thành những chương, đoạn có đánh số thứ tự cụ thể. J.M. Coetzee phân tách tác phẩm của mình thành nhiều

mảnh đoạn, mỗi mảnh đoạn xuất hiện đều được đánh số. Trong *Cuộc đời và thời đại của Michael K*, J.M. Coetzee khéo léo phân chia tiểu thuyết làm ba phần, mỗi phần làm một mảnh đoạn có đánh số kể về cuộc đời đáng thương, phi lý của Michael K, qua đó tái hiện sự vụn vỡ của xã hội Nam Phi do sự kiểm tỏa của chế độ Apartheid. Phần một, J.M. Coetzee phản ánh tình trạng bạo lực, hỗn loạn của xã hội Nam Phi thông qua hành trình từ thành phố trở về nông thôn của Michael K. Phần hai, nhà văn lột tả sự lạc lõng, cô đơn, ngoài lề xã hội và căn bệnh con người mắc phải khi mang sự khủng hoảng, sợ hãi thông qua cuộc sống của Michael K ở quê hương. Phần ba, J.M. Coetzee phục dựng vòng quay luân quần của con người thông qua hành trình đào tẩu, lẩn trốn của Michael K. Đến với *Giữa miền đất ấy*, J.M. Coetzee lại chia tiểu thuyết ra thành 266 mảnh đoạn, mỗi mảnh đoạn nhà văn để cho nhân vật tự kể về cuộc sống của bản thân qua những dòng hồi ức và suy tưởng. Ở 35 đoạn khúc đầu tác phẩm, nhà văn cho Magda thỏa sức với những suy nghĩ tội lỗi: giết cha và người tình của ông, vạch ra kế hoạch thủ tiêu xác chết cha mình. Để rồi, ở những đoạn khúc còn lại, J.M. Coetzee lại cho nhân vật sống trong những cơn mơ, tưởng tượng để giải phóng các ản ức trong cuộc sống. Giống với J.M. Coetzee, nhà văn người Pháp gốc Tiệp Khắc - M. Kundera đã làm nên thành công cho tác phẩm của mình bằng việc phân tách, đánh số các mảnh đoạn trong tác phẩm khi xem việc viết tiểu thuyết là một trò chơi sáng tạo.

Trong tiểu thuyết của J.M. Coetzee, các mảnh đoạn phân tách tuy được đánh số cụ thể và không rời xa chủ đề chính của văn bản nhưng lại có sự kết nối lỏng lẻo, thậm chí là hỗn độn. Điều này tạo cho tác phẩm tồn tại nhiều khoảng trống, bỏ ngỏ và các sự kiện không liên mạch, bị đứt gãy liên tục. Tính liên mạch, tuyến tính của các phẩm bị phá vỡ. Từ đó, trong quá trình trần thuật, nhà văn để cho người kể chuyện có quyền tự do “tùy hứng đề cập bất kỳ sự kiện nào, kết thúc sự kiện này rồi có thể chuyển sang sự kiện khác mà không cần quan tâm đến tính liên mạch” (Trần, 2017). Độc giả muốn hiểu rõ về câu chuyện của nhân vật thì phải xâu chuỗi, lắp ghép những mảnh đoạn rời rạc của mạch truyện lại với nhau. Trong *Ruồng bỏ*, J.M. Coetzee xây dựng tiểu thuyết thành nhiều phần, mỗi phần xoay quanh về cuộc đời của David và gắn liền với những biến cố, bi kịch khác nhau của nhân vật. Thế nhưng, phần

lớn các mảnh đoạn về cuộc đời nhân vật gắn kết với nhau một cách rời rạc, lỏng lẻo. Chẳng hạn là giữa mảnh đoạn 17 và 18. Ở mảnh đoạn 17, David đang nói chuyện với Bev Shaw: “VẬY ĐẤY, CỨ ĐỂ CHO BEV SHAW KHỒN KHỔ VỀ NHÀ VÀ HÁT NHƯ THẾ. VÀ ÔNG CŨNG ĐỪNG GỌI BÀ LÀ BEV SHAW KHỒN KHỔ NỮA. NẾU BÀ LÀ NGƯỜI NGHÈO, THÌ ÔNG LÀ KẸ PHÁ SẢN” (Coetzee, 2004, tr. 200). Đến với mảnh đoạn 18, nhân vật lại đột ngột chuyển sang cuộc trò chuyện với Petrus về việc: “PETRUS MUỐN MỘT CÁI MÁY KÉO Ở ĐÂU KHÔNG BIẾT” (Coetzee, 2004, tr. 200), trong khi cuộc trò chuyện với Bev Shaw chưa thật sự chấm dứt. Hai cuộc hội thoại là hai mảnh đoạn khác nhau. Nhà văn không báo hiệu để cho độc giả biết sự chuyển tiếp giữa các đoạn hội thoại, bất ngờ cắt ngang đoạn hội thoại này mà nhảy sang đoạn hội thoại khác. Không chỉ riêng mảnh đoạn 17 và 18 mà mối nối giữa các mảnh đoạn khác trong tác phẩm cũng thiếu liên kết, rời rạc, bởi mục tiêu của kết cấu mảnh đoạn không đơn giản là làm cho các bộ phận của tác phẩm gắn kết với nhau tạo thành khối thống nhất mà còn tạo nên khối thống nhất từ vô vàn những mảnh vỡ thuộc chiều hướng khác nhau trong cuộc đời nhân vật. Các mảnh đoạn được bố trí trật tự theo số nhưng rất lộn xộn, rời rạc. Điều này là mục đích có chủ ý của nhà văn nhằm tạo nên sự bất định, hỗn độn trong trật tự trần thuật, đồng thời dẫn dắt người đọc tích cực tham gia vào trò chơi giải mã cấu trúc và lấp đầy những khoảng trống vô hình trong văn bản.

Trong văn học hậu hiện đại, các nhà văn xem: “Sáng tác là một trò chơi, vai trò của người đọc tiềm ẩn càng được nhân bội. Thay vì hướng đến nhận diện, lý giải đời sống, lúc này các tác phẩm hậu hiện đại chỉ trình bày đời sống từ tinh thần bất tín nhận thức; một thế giới đời sống đã được nghệ thuật hóa, hư cấu hóa, tồn tại song song chứ không đồng nhất với thế giới thực; thế giới của những đối thoại văn bản” (Thái, 2021). Sự thành công trong kết cấu mảnh đoạn, trò chơi của J.M. Coetzee còn được thể hiện ở chỗ nhà văn giấu đi một mảnh đoạn của truyện kể, buộc độc giả phải tham gia trò chơi kiến giải, tìm kiếm mảnh đoạn còn lại của tác phẩm. Trong một số trường hợp, kết cấu quá đầy đủ, theo lối mòn truyền thống là thống nhất để tạo nên tổng thể hoàn chỉnh sẽ làm cho người đọc không còn chỗ tưởng tượng, suy đoán và đồng sáng tạo với nhà văn. Trong một số tiểu thuyết, J.M. Coetzee đã cắt bỏ mảnh đoạn kết thúc để độc giả phải dụng công đi tìm, suy nghĩ về

mảnh đoạn còn lại. Từ đây, tồn tại song hành với các thế giới trong tác phẩm là thế giới nhận thức trong tâm tưởng của người tiếp nhận và thế giới đối thoại giữa văn bản với người đọc. Trong *Ruồng bỏ*, để tăng tính mảnh vỡ trong kết cấu của tác phẩm, bên cạnh sự đứt đoạn, thiếu liên kết giữa các mảnh đoạn, J.M. Coetzee còn xây dựng kết cấu mảnh đoạn, trò chơi bằng việc giấu đi mảnh đoạn kết thúc của tác phẩm. Tác phẩm chỉ dừng lại ở mảnh đoạn 24 với câu nói của nhân vật: “Đúng thế, tôi bỏ nó” (Coetzee, 2004, tr. 287). Câu chuyện của David chưa có kết thúc nên sau khi đọc những dòng chữ cuối cùng của tác phẩm, người đọc vẫn còn dư âm để lại nhiều suy nghĩ về số phận và tương lai của nhân vật trong tâm tưởng. Từ đây, độc giả sẽ vạch ra nhiều câu hỏi cho tác giả và cho chính văn bản về cuộc đời của nhân vật: Liệu tác phẩm có mảnh đoạn thứ 25 không? Mảnh đoạn thứ 25 nằm ở đâu? David từ bỏ con chó hay chính xã hội này từ bỏ ông? Nhà văn không đưa ra mảnh đoạn tiếp theo để kết thúc cuộc đời nhân vật một cách cụ thể mà để mảnh đoạn 25 đó sẽ nằm trong tâm tưởng của người đọc. Dựa vào hiện thực xã hội và các mối quan hệ diễn ra trong tác phẩm, mỗi cá nhân độc giả sẽ có một mảnh ghép thứ 25 của riêng mình về cuộc đời của nhân vật. Để khám phá hiện thực và con người ở chiều sâu với nhiều góc độ, J.M. Coetzee đã để một phần mảnh đoạn của kết cấu tác phẩm trong tâm trí của độc giả. Điều này tăng sự kích thích tư duy sáng tạo và khiến cho người đọc ngẫm nghĩ nhiều về bản chất của đời sống hơn là chỉ biết những sự kiện diễn ra trong tác phẩm. Qua việc xây dựng kết cấu mảnh đoạn, trò chơi hiện thực hiện lên đầy trúc trắc, rạn nứt, con người sống trong đó không tìm được mối tương giao và liên kết, đứt đoạn như cấu trúc truyện kể.

Một hướng đi khác, để thể hiện sự sáng tạo, cách tân trong việc sử dụng kết cấu mảnh đoạn, J.M. Coetzee còn thể hiện kết cấu mảnh đoạn theo lối trò chơi Rubik. Nhắc đến kiểu kết cấu trò chơi Rubik, Thái (2021) cho rằng: “Dạng kết cấu trò chơi Rubik này thường đi theo lối *tư duy hội họa lập thể*, tức “người họa sĩ bố trí các mảng màu khác nhau tồn tại bên cạnh nhau trong một quan hệ tương đối độc lập”. Kiểu kết cấu này mang hơi hướng của tư duy hội họa tập thể, bởi tác phẩm được tạo dựng từ nhiều sự kiện, cốt truyện riêng lẻ, những mảnh hiện thực có tính độc lập, tất cả tồn tại cạnh nhau và cùng hướng về một chủ thể, chủ đề nhất định. *Những cảnh*

đời tình lẻ là tác phẩm tiêu biểu trong sáng tác của J.M. Coetzee về kết cấu mảnh đoạn kiểu trò chơi Rubik. Trong tác phẩm, kiểu kết cấu này thể hiện qua sự độc lập giữa các phần, các chương và các câu chuyện. Tác phẩm được chia thành ba phần, mỗi phần được đặt với một tiêu đề riêng, được đánh số và có nội dung độc lập. Ở từng phần, nhà văn lại tiếp tục phân tách thành nhiều mảnh đoạn nhỏ hơn: Phần một *Tuổi thơ* (19 phân đoạn) - thời thơ ấu của cậu bé John mang nhiều nỗi niềm trần trụi và khát khao thoát khỏi sự ràng buộc của những luật lệ ở Nam Phi; Phần hai *Tuổi trẻ* (20 phân đoạn) - trưởng thành sống

trong nỗi cô đơn, John Coetzee bắt đầu dĩ trở thành lập trình viên máy tính, về sau tìm được con đường đến với văn chương; Phần ba *Mùa hè* (7 phân đoạn) - sau nhiều năm John Coetzee qua đời, những thông tin liên quan đến ông được Vincent ghi chép, thu nhật lại. Nếu ở phần một và hai các mảnh đoạn được đánh số thứ tự cụ thể 1,2,3,4,5,... thì ở phần số ba, nhà văn lại không đánh số mà đặt tên. Phần ba được lắp ghép từ nhiều cuộc phỏng vấn khác nhau. Thế nhưng, các cuộc phỏng vấn được bố trí một cách ngẫu nhiên, bị xáo trộn hỗn độn về không - thời gian và khác nhau chủ thể trần thuật,...

Bảng 1. Trình tự không - thời gian của các cuộc phỏng vấn trong Những cảnh đời tình lẻ (Mùa hè)

Trình tự xuất hiện	Nhân vật	Không - thời gian
1	Julia	Phỏng vấn thực hiện ở Kingston, Ontario tháng 5 năm 2008
2	Margot	Phỏng vấn thực hiện ở Somerset West, Nam Phi tháng 12 năm 2007 và tháng 6 năm 2008
3	Adriana	Phỏng vấn thực hiện ở Saopaulo, Brazil tháng 12 năm 2007
4	Martin	Phỏng vấn thực hiện ở Sheffield, Anh tháng 9 năm 2007
5	Sophie	Phỏng vấn thực hiện ở Paris tháng 1 năm 2008

Các câu chuyện ở những cuộc phỏng vấn mặc dù có sự kiện, tình huống riêng biệt, không liên quan với nhau nhưng giống nhau về đối tượng được nhắc đến là John Coetzee. Mỗi cuộc phỏng vấn là một mảnh đoạn tồn tại độc lập trong tổng thể của tác phẩm được chấp nối, lắp ghép từ những hồi ức miên man, đứt gãy của các nhân vật được phỏng vấn. Mỗi một mảnh đoạn có mảng màu hiện thực khác nhau về cuộc đời, sự nghiệp và con người của John Coetzee. Kết cấu của phần *Mùa hè* như một khối Rubik, bởi các cuộc phỏng vấn là một mảnh ghép đầy màu sắc, tạo nên thể mẫu thống nhất là John Coetzee. John Coetzee đóng vai trò khung sườn cho các mảnh ghép dựa vào và xoay quanh. Ngoài John Coetzee, sợi dây hư cấu góp phần liên kết các mảnh sự kiện trong tác phẩm là nhân vật Vincent. J.M. Coetzee giống như một người ra đề cho bài toán trong trò chơi Rubik mang tên “John Coetzee”, bởi nhà văn đã xáo trộn tất cả các vị trí mảnh ghép trong tác phẩm. Như vậy, người đọc buộc mình trở thành người chơi, tham gia sắp xếp, xoay chuyển các mảnh ghép về cuộc đời, sự nghiệp và con người của John Coetzee trong tâm tưởng theo đúng trình tự ban đầu để làm sao bức tranh về John Coetzee hiện lên trở thành một chỉnh thể toàn vẹn và đủ đầy nhất.

Kết cấu mảnh đoạn, trò chơi Rubik mang hơi hướng của tư duy tập thể, bởi người sáng tác, người trần thuật có thể tự do, tùy hứng đề cập bất kỳ sự mảnh đoạn nào, kết thúc các mảnh đoạn ra sao thì không cần quan tâm đến tính liên mạch của tác phẩm. Khi thực hiện kết cấu này, người viết buộc mình phải “chơi” một cách “cao tay” xoay chuyển các mảnh đoạn, để chèo lái diễn tiến của cốt truyện. *Những cảnh đời tình lẻ* có kết cấu cũng giống như một khối Rubik được ghép lại từ nhiều mảnh đoạn khác nhau, giữa các mảnh đoạn tuy có sự đứt gãy rõ nét nhưng lại được nối liền với nhau bởi sự dây ảo ảnh, vô hình. Trên bề mặt của phần *Mùa hè*, dường như không có người trần thuật chính. Các nhân vật tham gia trần thuật đều độc lập, riêng lẻ mà kể lại câu chuyện theo dòng ý thức hỗn độn, vô thức. Kết cấu của từng mảnh đoạn trong phần này có sự hỗn độn, xáo trộn về thể loại, không - thời gian, chủ thể trần thuật,... Điều này tạo nên tính bất định và phân nhòe ranh giới giữa thực và hư nhưng không làm ảnh hưởng hay tổn hại đến kết cấu của văn bản. Mỗi mảnh đoạn được lắp ghép trong khối Rubik tương ứng với mỗi mảnh ghép khác nhau về chân dung John Coetzee. Từ đó, bức tranh về chân dung nhân vật và hiện thực cuộc sống trong tiểu thuyết mở ra một cách sinh động và toàn diện.

Mảnh đoạn, trò chơi Rubik là kiểu kết cấu đã góp phần diễn tả sự ngổn ngang, đa cực của cuộc sống xã hội và sự khủng hoảng, bất an, bấn loạn phức tạp trong đời sống nội tâm con người. Kiểu kết cấu này được xem là sự lựa chọn có sự sáng tạo của J.M. Coetzee theo ý hướng cách tân nghệ thuật trong quá trình sáng tác. J.M. Coetzee đã thể hiện một quan niệm mới trong việc phản ánh hiện thực cuộc sống và tâm thức của con người so với văn học truyền thống. Ở văn học truyền thống, hệ thống các sự kiện, tình tiết, các phần trong một tác phẩm thường được trình bày, sắp xếp một cách tỉ mỉ, lớp lang và đi theo một trình tự tuyến tính nhất định. Còn trong tiểu thuyết của J.M. Coetzee sự tỉ mỉ vẫn còn nhưng sự trình tự, lớp lang không còn nữa, bởi do nhà văn đã “đập” các chất liệu trong kết cấu của tác phẩm ra thành nhiều mảnh vụn rời rạc, riêng lẻ, tồn tại độc lập. Mỗi mảnh vụn tương ứng với mỗi mảnh trần thuật khác nhau, có thể tách rời hoặc tạo lập, lắp ghép lại với nhau để tạo thành một khối Rubik hoàn chỉnh. Qua mỗi mảnh đoạn rơi ra từ thể mẫu vẹn nguyên ban đầu là một tấm gương nhiều màu sắc phản chiếu bức tranh đời sống đương đại. Từ đây tạo nên tính đa dạng và phong phú, khác biệt cá nhân trong cách biểu hiện nghệ thuật của J.M. Coetzee.

2.3. Kết cấu đan bện, vụn xoắn văn bản

Bên cạnh kết cấu mảnh đoạn, trò chơi Rubik, kết cấu đan bện, vụn xoắn văn bản cũng là kiểu kết cấu quan trọng trong tiểu thuyết của J.M. Coetzee. Nếu kết cấu mảnh đoạn, trò chơi Rubik đề cao tính bất định, đứt đoạn, phân mảnh và xem sự lắp ghép lỏng lẻo là thủ pháp đặc dụng để tạo nên một cấu trúc phân rã, rạn nứt, hỗn độn trong tác phẩm thì kiểu kết cấu đan bện, vụn xoắn lại hướng vào việc lắp ghép, xoắn vặn các mạch truyện trong cùng một tác phẩm để tạo ra tính đa tuyến và tính tự do trong quá trình tiếp nhận văn bản của người đọc. Người đọc có thể đọc “nhảy cóc”, đan xen giữa các mạch. Từ đây, nhân vật trong tác phẩm cũng hiện lên với tất cả mặt đa chiều và phức tạp của nó.

Trong *Những cảnh đời tỉnh lẻ* - phần *Mùa hè*, câu chuyện về cuộc đời, sự nghiệp của John Coetzee được lắp ghép, đan bện với nhiều câu chuyện khác nhau. Mỗi nhân vật được Vincent phỏng vấn xuất hiện là một tuyến truyện riêng biệt, đem đến cho độc giả nhiều câu chuyện riêng biệt khác. Các tuyến truyện lồng ghép, đan bện và vụn xoắn lại với nhau thông

qua mối quan hệ giữa các nhân vật. Nhân vật Julia với câu chuyện gặp gỡ và phải lòng John Coetzee trong siêu thị. Ngoài cuộc tình giữa mình với John Coetzee, Julia còn giới thiệu và chia sẻ thêm về những câu chuyện của Mark - chồng của cô như “Mark làm việc trong ngành dịch vụ tài chính” (Coetzee, 2019, tr. 34), “công việc kinh doanh”, “quan hệ thân tình với các đồng nghiệp” (Coetzee, 2019, tr. 32) và một số vấn đề liên quan đến sự rạn nứt tình cảm của hai vợ chồng: “Mark không muốn tôi ngủ với những người đàn ông khác.”, “Tôi không giấu Mark điều gì. Tôi không giấu vì tôi chẳng có gì để giấu. Ngược lại, Mark đã vi phạm một lần.” (Coetzee, 2019, tr. 34). Nhân vật Margot gắn với những câu chuyện về thời thơ ấu giữa chị với người em trai của mình - John Coetzee. Ngoài ra trong câu chuyện của Margot và John Coetzee, người đọc sẽ được biết thêm về những câu chuyện của một số nhân vật khác như Carol - một cô gái “trông như người Đức, với nước da màu đồng thiếu, mái tóc vàng hoe chải chuốt và viền mắt kẻ đậm. Đường bẹn, vòng ngực lớn, mới độ ba mươi” (Coetzee, 2019, tr. 122), câu chuyện về Hendrik - “một người đàn ông ở độ tuổi trung niên. Anh bị hỏng thị lực một mắt sau một cuộc giải phẫu thủy tinh thể thất bại. Phôi anh cũng có vấn đề gì đó, thành ra một chút xíu găng sức cũng khiến anh thở khò khè.” (Coetzee, 2019, tr. 150), thậm chí là câu chuyện về cuộc đời của Margot: “Mười năm trước chị từ biệt Carnarvon, nơi chị làm thư ký tại một văn phòng luật sự, và chuyển tới nông trang của chú rể ở chiếu đông Middelpoos, Roggeveld, nơi mà, nếu chị may mắn và Chúa mỉm cười với chị, sẽ là nơi chị sống suốt phần đời còn lại của mình” (Coetzee, 2019, tr. 123). Đến với lời kể của Adriana, ngoài câu chuyện về John Coetzee, độc giả còn được biết đến câu chuyện về sự rạn nứt trong mối quan hệ mẹ con giữa Adriana và Maria. Ở những cuộc phỏng vấn còn lại, người đọc sẽ được tiếp cận thêm về những câu chuyện khác về cuộc sống của John Coetzee và những nhân vật khác.

Trong *Ruồng bỏ*, đan bện và vụn xoắn với câu chuyện về cuộc đời của David là nhiều câu chuyện của những nhân vật khác như Soraya, Melanie, Lucy, Petrus, Bev Shaw,... ngoài ra còn câu chuyện về những chú chó bị bỏ rơi ở trại động vật. Tuy tác phẩm xuất hiện nhiều tuyến truyện riêng lẻ nhưng các tuyến truyện này xoắn vặn vào nhau, bởi giữa các nhân vật đều có mối quan hệ mật thiết với nhau. Mối quan hệ đó có thể là do tác giả cố tình tạo ra để

phản ánh cuộc đời của David, giúp tái hiện rõ nét hơn về những bi kịch trong cuộc sống của nhân vật hoặc chỉ là sự gặp gỡ ngẫu nhiên, tình cờ, vô tình giữa các nhân vật trong tác phẩm (David và những chú chó, David và những người tình). Nhìn chung, dù tình cờ, ngẫu nhiên hay là sự sắp đặt có dụng ý của nhà văn thì những mối quan hệ đều rất lỏng lẻo, thiếu sự gắn chặt, bị đứt đoạn, bởi các nhân vật tồn tại là hiện thân của những mảnh vỡ giữa cuộc đời. Mỗi nhân vật một hoàn cảnh nhưng mẫu số chung giữa họ là những con người cô đơn, bất tín trong xã hội. David và Lucy được gắn kết bởi sợi dây thiêng liêng của tình phụ tử nhưng cuối cùng cũng bị đứt đoạn. Lucy rời bỏ nông trại, bỏ lại người cha già giữa nông trại hoang vắng - nơi mà những người da màu bắt đầu nổi dậy đòi quyền bình đẳng. Tình cảm thiêng liêng rạn nứt thì các mối quan hệ ngoài xã hội cũng lần lượt lỏng lẻo, đứt đoạn như mối quan hệ giữa David với các nhân vật khác như Soraya, Melanie,... Họ đã từng phủ lấp thân nhau, hòa cùng một nhịp thở trong lưới tình nhục dục, say mê trong những phút thăng hoa của tình ái nhưng cuối cùng họ chẳng bao giờ thuộc về nhau và không thể đồng hành cùng nhau hết chặng đường đời. Tất cả chỉ là một cột mốc trên hành trình cuộc đời đầy đau thương của David. Họ bước đến rồi bước đi, để lại cho nhân vật những bi kịch, những nỗi niềm đau thương dai dẳng. Mỗi người đem đến một câu chuyện, đan bện và xoắn vặn tạo nên bức tranh tổng thể về xã hội Nam Phi trong giai đoạn tồn tại chế độ Apartheid.

Không dừng lại ở đó, trong tiểu thuyết của J.M. Coetzee, nghệ thuật đan bện, xoắn vặn văn bản không chỉ lộ rõ qua bề mặt mà còn ẩn chìm trong mạch ngầm của văn bản. Tận sâu trong các via tầng nội dung của *Ruồng bỏ*, J.M. Coetzee còn lồng ghép, đan bện nhiều văn bản dưới lớp bề nổi - sự gắn kết giữa các tuyến truyện của những nhân vật: Văn bản về vấn đề tính dục, văn bản về vấn đề sáng tạo nghệ thuật, văn bản về bi kịch ruộng bỏ. Nghiên cứu về sự hiện hữu, đan bện các văn bản tồn tại trong *Ruồng bỏ*, ở bài viết *Bi kịch ruộng bỏ* trong tiểu thuyết cùng tên của Coetzee, Trần Huyền Sâm cho rằng: “Nếu dựa theo lớp kết cấu bề nổi, *Ruồng bỏ* chỉ là cuốn tiểu thuyết thuần túy về vấn đề tính dục... Nhưng sâu xa hơn, ẩn chứa trong văn bản là những thông điệp về thân phận người trí thức da trắng, họ đang đối mặt với sự tha hóa của xã hội hiện đại, sự báo thù lịch sử của người da đen” (Trần, 2007). Từ đây, bi kịch

của David không còn là bi kịch cá nhân mà đã được nhà văn khái quát thành bi kịch chung của con người trong xã hội đương thời: “Con người hoài nghi về sự tồn tại trong xã hội hậu hiện đại. Con người giờ đây thường không tròn vẹn mà luôn phân mảnh, bị “phân tán thành “một chủ thể phi trung tâm”, bao hàm nhiều mảnh vụn và tất cả đều hòa tan trong bối cảnh xám xịt chung quanh” (Phạm, 2015).

Khác với *Ruồng bỏ* là đan bện, xoắn vặn nhiều hơn hai tuyến truyện để tái hiện bi kịch của người da trắng trong xã hội, đến với *Cuộc đời và thời đại của Michael K*, J.M. Coetzee xây dựng kết cấu đan bện, xoắn vặn cho tác phẩm có phần phức tạp hơn là ngoài hai câu chuyện của các nhân vật có tên (Michael K và Anna K) thì bên cạnh đó, nhà văn còn đan bện, xoắn vặn rất nhiều câu chuyện khác của những nhân vật không tên: Những người trên chuyến tàu, những người ở trại tập trung, những đứa trẻ ở trung tâm Huis Norenius, những bệnh nhân ở bệnh viện, nhân vật “Tôi”,... J.M. Coetzee đã sử dụng thủ pháp “tẩy trắng” các nhân vật toàn diện về ngoại hình, tính cách, tên,... để tạo nên sự hỗn độn, xóa mờ lẫn ranh giữa những con người khác biệt về giai cấp, chủng tộc, màu da,... Mỗi nhân vật đều có câu chuyện của riêng mình nhưng nhìn chung, mẫu số chung, sợi dây gắn kết giữa các câu chuyện của từng nhân vật chính là sự hoài nghi, đổ vỡ, bất tín trong tâm thức của con người. Một số nhân vật hiện hữu nửa phân diện chỉ được xuất hiện trong một vài phân đoạn của tác phẩm, có những nhân vật mắt hút chỉ hiện thân làm nền cho nhân vật khác. Với sự xoắn vặn, đan bện các câu chuyện của những con người có tên hay không tên, J.M. Coetzee đã phát họa và phản ánh rõ nét về bức tranh hiện thực cuộc sống của con người, đặc biệt là người da màu ở Nam Phi trong giai đoạn ngưng trị và hậu kỳ Apartheid.

Thông qua nhiều tuyến truyện khác nhau của các nhân vật được đan bện, xoắn vặn trong tác phẩm, nhà văn phản ánh về các khía cạnh của hiện thực đời sống là tồn tại nhiều vết nứt trong mối quan hệ giữa con người với con người, vạch rõ bi kịch lịch sử mà con người ở Nam Phi phải đối mặt. Trong bối cảnh hậu hiện đại, bất kể các mối quan hệ nào cũng tồn tại một “vết tí” của sự rạn nứt, từ các mối quan hệ gia đình cho đến ngoài xã hội. Con người sống trong sự lạc lõng, cô độc. Bi kịch của các nhân vật được phỏng vấn (*Những cảnh đời*

tinh lẻ), David (*Ruồng bỏ*), Michael K (*Cuộc đời và thời đại của Michael K*) là bi kịch của con người trong thời đại mới.

Các văn bản được đan bện, lắp ghép với nhau là hệ quả của việc trong tác phẩm tồn tại nhiều hơn hai tuyến truyện. Các tuyến truyện tồn tại vừa có tính độc lập vừa có mối quan hệ tiềm ẩn, nhưng nhìn chung đều hỗ trợ tạo nên chỉnh thể thống nhất của tác phẩm. Với phương thức đan bện, vận xoắn văn bản, J.M. Coetzee đã để người đọc tiếp xúc nhiều khía cạnh trong cuộc của nhân vật ở những thời điểm, không - thời gian khác nhau trong quá trình trải nghiệm văn bản. Từ đây, bộ mặt xã hội và số phận của con người được phản ánh, khúc xạ trên trang giấy của nhà văn.

3. Kết luận

Hậu hiện đại đề cao sự phân mảnh và đứt quãng, đặc biệt là trong cấu trúc tự sự. Chính vì thế, có thể nói, kết cấu mảnh vỡ là biểu hiện tiêu biểu của tinh thần hậu hiện đại trong tiểu thuyết của J.M. Coetzee. Với mục đích bóc trần hiện thực và số phận bi kịch của con người trong giai đoạn ngự trị và hậu kì Apartheid ở Nam Phi, J.M. Coetzee đã xem việc viết tiểu thuyết như cách vận hành của một trò chơi. Do đó, trong tác phẩm, nhà văn ra sức phá vỡ kết cấu ra thành nhiều mảnh đoạn rời rạc, riêng lẻ. Mỗi mảnh đoạn là một tấm gương vỡ vụn rơi ra từ bản thể hiện nguyên khúc xạ, phản chiếu các vấn đề về hiện thực và con người. Các mảnh đoạn bị hoán đổi vị trí, sắp xếp một cách ngẫu nhiên, hỗn độn như một bài đố Rubik mà nhà văn đặt ra cho người tiếp nhận văn bản. Độc giả muốn hiểu các via tầng nội dung trong tác phẩm thì phải dụng công sắp xếp, xoay chuyển các mảnh đoạn về vị trí ban đầu. Để tăng tính vỡ của sự vật, J.M. Coetzee còn đan bện, xoắn vận nhiều tuyến truyện khác nhau vào trong văn bản. Điều này vô tình giúp nhà văn bộc lộ tinh tế cảm quan về hiện thực và con người. Hiện thực hỗn độn, phi tâm, vô vận mảnh vỡ; con người không tròn vành, rõ nét tồn tại như những phiến vỡ giữa cuộc đời, bất tín, cô đơn.

Tinh thần hậu hiện đại với đặc trưng mảnh vỡ trong kết cấu đã đem đến cho độc giả cái nhìn đa diện về hiện thực cuộc sống và số phận của con người trong xã hội đương đại. J.M. Coetzee không có ý định uốn nắn hay tái thiết hiện thực, mà trái lại, chấp nhận sự lắp ghép ngẫu nhiên, mảnh đoạn bởi hiện thực như là khối Rubik, bất toàn, chứa đựng vô vàn khả thể

của sự diễn dịch. Hiện thực cuộc sống hỗn độn với vô số mảnh vỡ đã đi vào trang viết của J.M. Coetzee một cách tự nhiên và được ẩn bên trong kết cấu tác phẩm mà đem lại nhiều hiệu quả thẩm mỹ. Với kết cấu mảnh vỡ, J.M. Coetzee không chỉ tạo ra lối trần thuật cách tân độc đáo, đầy mới lạ, hấp dẫn mà còn xác lập một phong cách văn chương riêng biệt, khó trộn lẫn. Vì vậy, J.M. Coetzee xứng đáng trở thành một trong những nhà văn lớn của văn chương đương đại thế giới.

Tài liệu tham khảo

- Coetzee, J. M. (2004). *Ruồng bỏ* (Thanh, V., Biên dịch). Thành phố Hồ Chí Minh: NXB Phụ nữ.
- Coetzee, J. M. (2019). *Những cảnh đời tinh lẻ - Mùa hè* (Huong, C., Biên dịch). Hà Nội: NXB Phụ nữ Việt Nam.
- Đặng, A. Đ. (2001). *Đổi mới nghệ thuật tiểu thuyết phương Tây hiện đại*. Hà Nội: NXB Đại học Quốc gia Hà Nội.
- Lê, B. H., Trần, Đ. S., & Nguyễn, K. P. (2006). *Từ điển thuật ngữ văn học*. Hà Nội: NXB Giáo dục.
- Mikhail, M. B. (2003). *Lý luận và thi pháp tiểu thuyết* (Phạm, V. C., Biên dịch). Hà Nội: NXB Hội Nhà văn.
- Phạm, T. A. (2015). Đa văn bản trong tiểu thuyết *Ruồng bỏ* của John Maxwell Coetzee. *Tạp chí Khoa học Trường Đại học Cần Thơ, số 41*, 51-55.
- Thái, P. V. A. (Ngày 22 tháng 9 năm 2021). *Trò chơi kết cấu trong tiểu thuyết Việt Nam đầu thế kỷ XXI. Nghiên cứu - Lí luận văn học*. Truy cập từ <https://khoanguvandhsphue.edu.vn/2021/09/22/tro-choi-ket-cau-trong-tieu-thuyet-viet-nam-dau-the-ki-xxi/>.
- Trần, H. S. (2007). Bi kịch *Ruồng bỏ* trong tiểu thuyết cùng tên của John Maxwell Coetzee. *Tạp chí Sông Hương, số 215* (tháng 1).
- Trần, Q. H. (2017). Cốt truyện phân mảnh, lắp ghép trong sáng tác của Hồ Anh Thái. *Tạp chí Khoa học xã hội, số 2* (222), 4-55.
- Trần, Q. H. (2018). *Sự khác biệt của yếu tố hậu hiện đại trong sáng tác của Hồ Anh Thái và Haruki Murakami*. Học viện Khoa học xã hội, Việt Nam.